

Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувачка ступеня доктора філософії **Наталія Чеботарьова**, 1981 року народження, громадянка України, освіта вища, у 2021 році закінчила Міжнародний гуманітарний університет за спеціальністю «Менеджмент», здобувши диплом магістра. У 2021 році розпочала навчання в аспірантурі Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України». У 2025 році виконала акредитовану освітньо-наукову програму 051 «Економіка». Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом директора Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України», м. Одеса, від «29» липня 2025 року № 38 у складі:

Голови разової спеціалізованої вченої ради Олександра ЛАЙКА, доктора економічних наук, професора, заступника директора з наукової роботи Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України»;

рецензентів: Володимира ЛИСЮКА, доктора економічних наук, професора, головного наукового співробітника відділу ринкових механізмів та структур Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України»;

Катерини СОКОЛЮК, кандидата економічних наук, доцента, старшого наукового співробітника відділу ринкових механізмів та структур Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України»;

офіційних опонентів: Ірини СЕДІКОВОЇ, доктора економічних наук, професора, завідувачки кафедри менеджменту та логістики Одеського національного технологічного університету;

Ольги СЕМЕНДИ, кандидата економічних наук, доцента, доцента кафедри маркетингу Уманського національного університету

на засіданні «26» вересня 2025 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» **Наталії Чеботарьовій** на підставі публічного захисту дисертації «Організаційно-економічне забезпечення стійкості функціонування ринку молочних продуктів у контексті продовольчої безпеки України» за спеціальністю 051 «Економіка».

Дисертацію виконано у Державній установі «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України», м. Одеса.

Науковий керівник – Оксана НІКІШИНА, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України».

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису, що є завершеною науковою працею, у якому запропоновано нове вирішення наукового завдання забезпечення стійкості функціонування ринку молочних продуктів у контексті продовольчої безпеки в умовах сучасних загроз і воєнно-повоєнної розбудови України.

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

У дисертаційній роботі чітко окреслено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, а також наведено характеристику методичного інструментарію, що забезпечує належний рівень наукової обґрунтованості отриманих результатів. Структура дисертації відповідає типовим вимогам до оформлення науково-кваліфікаційної роботи. Оформлення рукопису здійснено державною мовою, згідно з чинними нормативними вимогами до написання дисертацій. У роботі наявні всі необхідні елементи, передбаченні пунктом 6 Порядку, зокрема: обґрунтування наукової новизни, формулювання практичного значення результатів, зазначення апробації результатів дослідження на наукових конференціях і в публікаціях, що відповідають вимогам Постанови.

Результати роботи відображено у 20 публікаціях, з них: 1 стаття, що входить до міжнародних наукометричних баз Scopus і Web of Science; 9 статей у наукових фахових виданнях України, що відповідають вимогам 8, 9 Порядку. 10 публікацій мають апробаційний характер і представлені у вигляді наукової доповіді в співавторстві та тез доповідей на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях. Усі публікації підготовлено за темою дисертаційної роботи, що підтверджується відповідністю їх змісту структурним елементам дисертації. Найбільш вагомими з них є:

1. Nikishyna O., Bondarenko S., Zybareva O., Verbivska L., Zerkina O., Chebotarova N. A circular ecosystem for the implementation of sustainable development goals based on extended producer responsibility. *Multidisciplinary Science Journal*. 2025. 7(4), 2025071. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2025071> (Особистий внесок: визначено принципи розширеної відповідальності виробників молочних продуктів) (*Scopus / Web of Science*).

2. Нікішина О.В., Чеботарьова Н.Й. Методичні положення до оцінки національної продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку. *Food Industry Economics*. 2021. 13(4). С. 27-41. <https://doi.org/10.15673/fie.v13i4.2192> (Особистий внесок: розроблено систему індикаторів для оцінки продовольчої безпеки в координатах сталого розвитку).

3. Нікішина О.В., Тараканов М.Л., Бочкарьов Д.О., Чеботарьова Н.Й. Стійкість функціонування ринку молочних продуктів у системі вертикально суміжних ринків України. *Food Industry Economics*. 2022. 14(3). С.3-18. <https://doi.org/10.15673/fie.v14i3.2356> (Особистий внесок: здійснено періодизацію інституційного забезпечення стійкості функціонування системи ринків молочних продуктів у мирний і воєнний час).

4. Нікішина О.В., Тараканов М.Л., Чеботарьова Н.Й. Інституціональне забезпечення стійкості функціонування локальних ринків молока та молочних продуктів у воєнний та повоєнний періоди. *Food Industry Economics*. 2023. 15(3). С.13-27. <https://doi.org/10.15673/fie.v15i3.2744> (Особистий внесок: обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення інституціонального забезпечення стійкості функціонування ринку молочних продуктів у воєнно-повоєнний період).

5. Nikishyna, O.V., Zerkina O.O., Chebotarova N. Y. System of principles for selective regulation of commodity markets in conditions of instability. *Economic Innovations*. 2023. 25. 1 (86). С.112-125. [https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.1\(86\).112-125](https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.1(86).112-125) (Особистий внесок: обґрунтовано принципи організаційно-економічного забезпечення ринку молочних продуктів).

6. Чеботарьова Н.Й. Теоретико-методичні засади економіко-поведінкового дизайну ринку молочних продуктів для забезпечення продовольчої безпеки. *Трансформаційна економіка*. 2024. 2 (07). С.109-119. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-7-18>

7. Нікішина О.В., Чеботарьова Н.Й. Забезпечення системних властивостей ринку молочних продуктів України в умовах війни та безпекових загроз. *Агросвіт*. 2024. 23. С.76-84. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.23.76> (Особистий внесок: ідентифіковано системні властивості ринку молочних продуктів у його взаємодіях із суміжними ринками).

8. Нікішина О.В., Чеботарьова Н.Й. Ризики й загрози продовольчій безпеці України та стійкості функціонування агропромислових ринків у воєнний і повоєнний періоди. *Grail of Science*. 2024. 45. С.214-231. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.01.11.2024.023> (Особистий внесок: визначено головні загрози функціонуванню ринку молочних продуктів у мирний і воєнний час).

9. Nikishyna O.V., Chebotarova N. Y. Trends and organizational and economic ensuring resilience of functioning of the market dairy products of Ukraine in the war

and post-war period. *Economic Innovations*. 2024. 26. 4 (93). P.126-140. [https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.4\(93\).126-140](https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.4(93).126-140) (Особистий внесок: обґрунтовано комплекс організаційно-економічних заходів для забезпечення стійкого функціонування ринку молочних продуктів в умовах безпекових загроз).

10. Нікішина О.В., Чеботарьова Н.Й. Методичний підхід та рекомендації до комплексного оцінювання ринку молочної продукції на засадах загрозостійкості та збалансованого розвитку. *Grail of Science*. 2025. 51. С. 380-400. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.18.04.2025.047> (Особистий внесок: розроблено систему індикаторів для оцінювання загрозостійкості й складових сталого розвитку ринку молочних продуктів, розраховано їх динаміку в мирний і воєнний час).

У дискусії взяли участь голова, офіційні опоненти, рецензенти та висловили зауваження:

Голова разової спеціалізованої вченої ради Олександр ЛАЙКО, доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України». Зауваження:

1. У 2 розділі дисертаційної роботи проведено різнобічний і досить глибинний аналіз тенденцій функціонування системи ринків молочних продуктів України в мирний і воєнний час, що дозволило здобувачці ідентифікувати зміни головних ринкових параметрів і визначити адаптаційні тенденції в умовах війни. Разом з тим, у роботі недостатньо уваги приділено тенденціям і проблемам розвитку ринку молочних продуктів в регіональному вимірі, особливостям реалізації регіонального потенціалу резильєнтності досліджуваного ринку. У дисертації тільки розглянуто регіональну структуру виробництва молока-сировини (ст. 110-111). Включення до ринкового дослідження, окрім державного й світового, регіонального виміру дозволило б поглибити наукові результати та сформувати аналітичне підґрунтя для розбудови регіональних і локальних подовжених ланцюгів молочних продуктів, що є одним із важливих заходів забезпечення продовольчої безпеки України та її регіонів в умовах безпекових загроз.

2. У дисертації здобувачка визначила провідних вітчизняних виробників молочних продуктів та їх асортимент, акцентувавши увагу на високому рівні товарної диверсифікації та інноваційної продукції, як чинників ринкової стійкості (рис. 2.3, ст. 112). Водночас розрахунок часток молокопереробних підприємств на ринку дозволив би оцінити рівень конкуренції на релевантному ринку та напрям її змін у воєнний час, доповнивши аналітичне забезпечення такою складовою, як аналіз конкурентного середовища.

3. У підрозділі 3.3 дисертантка пропонує імплементувати європейський досвід оподаткування соціально значимих продуктів і впровадити знижену ставку ПДВ у розмірі 10 % на весь ланцюг виробництва молока й продуктів їх переробки (ст. 230). Водночас така пропозиція не підкріплена відповідними аналітичними розрахунками, зокрема, оцінкою соціально-економічних вигід та ризиків (втрат) для всіх суб'єктів системи ринків: виробників молока й молочних товарів, торговельних мереж, споживачів, держави. Така оцінка може слугувати додатковим аналітичним підґрунтям для впровадження інституційних пропозицій, зокрема, законопроекту № 3775 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо зниження ставки податку на додану вартість для молока та молочних продуктів».

Офіційний опонент Ірина СЕДІКОВА, доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри менеджменту та логістики Одеського національного технологічного університету. Зауваження:

1. У підрозділі 1.2 здобувачкою систематизовано основні чинники, що впливають на резильєнтність ринку молочних продуктів із виокремленням груп біологічної безпеки, технологічних, економічних, інституційних, екологічних та соціально-культурних чинників (с. 58-60, табл. 1.3). На наш погляд, це питання висвітлено дуже узагальнено, без належної деталізації особливостей чинників у контексті діяльності основних суб'єктів українського ринку молочних продуктів. Доцільним є визначення інноваційних технологій і підходів, впроваджених конкретними молокопереробними підприємствами України, що дозволить поглибити дослідження впливу інновацій і технологічних чинників на резильєнтність ринку молочних продуктів у сучасних умовах.

2. У підрозділі 2.1 авторкою визначено головні загрози функціонуванню ринку молочних продуктів у мирний і воєнний час із акцентом на безпекові, соціальні, економічні загрози та цінову волатильність (с. 116-117, табл. 2.8). Водночас поза увагою залишилася загроза зниження зовнішнього попиту на вітчизняні молочні продукти через припинення дії угоди про безмитний режим торгівлі з ЄС, що, ймовірно, негативно позначиться на стійкості функціонування українського ринку та посилить дію інших соціально-економічних загроз.

3. Для оцінювання загрозостійкості системи суміжних ринків молочних продуктів здобувачка пропонує низку індикаторів динаміки і структури доданої вартості як окремих ринків, так і системи в цілому (с. 151-152, табл. 2.20). Однак у дисертаційній роботі наведено розрахунок індикаторів тільки для ринку молочних продуктів (с. 153-155, табл. 2.21), що не дозволяє провести міжринкове порівняння показників та оцінити внесок кожного ринку в формування загальної доданої вартості системи.

4. У підрозділі 3.2 запропоновано концепцію модернізації організаційно-економічного забезпечення ринку молочних продуктів в умовах євроінтеграції, нормативно-правова складова якої передбачає гармонізацію зі стандартами ЄС, впровадження НАССР і систем простежуваності (с. 196-198, рис. 3.7). На наш погляд, доцільно було б звернути увагу на ймовірні проблеми, пов'язані з адаптацією переробних підприємств у зв'язку з виробництвом молочних продуктів, що відповідають вимогам європейського законодавства, та окреслити шляхи їх вирішення.

5. У таблиці 3.5 (с. 234) наведено очікувану прогнозу траєкторію розвитку вітчизняного ринку молочних продуктів (2030 р.), одним із елементів якої є створення при Спільці молочних підприємств України науково-дослідного центру. У роботі доцільно було б запропонувати низку цільових заходів та інструментів, стимулюючих формування такого центру, та відобразити їх в складі організаційно-економічного механізму забезпечення стійкості функціонування ринку молочних продуктів (с. 224-225, табл. 3.4).

Офіційний опонент Ольга СЕМЕНДА, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Уманського національного університету. Зауваження:

1. У підрозділі 1.1 дисертанткою розглянуто структуру системи вертикально суміжних ринків молочних продуктів із виокремленням п'яти рівнів, що включають нижньосуміжний ринок сировини, релевантний ринок молочних продуктів, верхньосуміжні ринки оптової й роздрібної торгівлі та споживчий ринок (с. 39-41, рис. 1.2). Характеризуючи економічні та інституційні особливості кожного рівня, авторка водночас не наводить у дисертації визначення категорій «вертикально суміжний ринок» та «релевантний ринок», що є невід'ємною складовою теоретичного базису дослідження та викликає певні термінологічні незгодженості.

2. У підрозділі 1.2 здобувачка дає стислу характеристику параметрів світового та вітчизняного ринків рослинного молока, прискорений розвиток яких пов'язаний, передусім, зі зміною споживчих уподобань (с. 135-136). Зі змісту роботи не зрозуміло, яким чином горизонтально суміжний ринок рослинного молока впливає на стійкість функціонування релевантного ринку молочних продуктів і як вони взаємодіють між собою, що потребує додаткових пояснень.

3. У підрозділі 1.3 до складу системи індикаторів для оцінювання економічної складової сталого розвитку системи ринків молочних продуктів віднесено, зокрема, показники безпечності та якості продукції (с. 156, таблиця 2.22). Для їх оцінювання дисертанткою проведено анкетне опитування споживачів у воєнний період, однак його результати наведено не в підрозділі 1.3, а в

підрозділі 3.3 (с. 215-220), що дещо порушує цілісність викладу методичного забезпечення.

4. У дисертаційній роботі авторкою здійснено періодизацію інституційного забезпечення у контексті впливу суміжних сировинного й торговельного ринків на стан релевантного ринку у мирний і воєнний час (с. 180, таблиця 3.1). Водночас відсутня така складова дослідження, як зворотний вплив нормативно-правового забезпечення релевантного ринку молочних продуктів на стан суміжних ринків у системі, особливо в воєнний період.

5. Третій розділ дисертації «Вдосконалення організаційно-економічного забезпечення стійкості функціонування ринку молочних продуктів у контексті продовольчої безпеки» (с. 174-235) включає не тільки науково-прикладні положення щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму, а й інституціонального забезпечення вітчизняного ринку молочних продуктів (с. 174-196). З огляду на зміст та наповненість, інституціональну складову доцільно відобразити в назві третього розділу, а саме: «Інституціональне та організаційно-економічне забезпечення стійкості функціонування ринку молочних продуктів у контексті продовольчої безпеки».

Рецензент Володимир ЛИСЮК, доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України». Зауваження:

1. У підрозділі 1.1 здобувачкою представлено структуру концептуального базису дослідження економічної сутності ринку молочних продуктів у контексті продовольчої безпеки на основі синтезу чотирьох наукових підходів: теорії сталого розвитку, резильєнтності, інституційної теорії та безпекового підходу (с. 35, рис. 1.1). Проте у межах дослідження недостатньо висвітлено питання пов'язаності і взаємовпливу різних теорій, зокрема, концепції резильєнтності й безпекового підходу, особливо в воєнний період. Наявність такого пояснення сприяло би формуванню цілісного уявлення про концептуальний базис дослідження багатоаспектної природи ринку молочних продуктів.

2. У дисертації запропоновано авторське бачення систематизації головних чинників впливу на резильєнтність ринку молочних продуктів із виокремленням шести груп (с. 58-59, табл. 1.3). На наш погляд, група «соціально-культурних» чинників потребує додаткових пояснень в аспекті включення такої складової як «культура споживання молочних продуктів». Також потребує визначення термін «релевантність продукції» (с. 59, табл. 1.3). З огляду на

складові і їх характеристики, шосту групу чинників доцільно назвати «соціальною».

3. У підрозділі 2.3 для оцінювання впливу ринку молочної продукції на продовольчу та економічну безпеку держави запропоновано чотири індикатори (с. 148, таблиця 2.18) та визначено динаміку деяких з них (с. 149-150). Водночас вибір індикаторів потребує додаткового обґрунтування в аспектах їх значимості та взаємовпливу показників виробничої, продовольчої й зовнішньоекономічної безпеки.

4. У дисертаційному дослідженні здобувачка ґрунтовно аналізує структуру валової доданої вартості молочних продуктів, визначаючи структурні зміни в мирний і воєнний час (с. 155, рис. 2.24). Однак структура доданої вартості різних молочних товарів (кисломолочних продуктів, вершкового масла, сирів, сухого молока та ін.) значно відрізняється за питомою вагою компонентів (витрат на оплату праці, амортизації, прибутку, відрахувань на соціальні заходи, податку на прибуток) та має свої особливості. Розрахунки структури валової доданої вартості окремих видів молочних товарів дозволили би поглибили аналіз загрозостійкості ринку та визначити специфіку процесів відтворення конкретних видів продукції.

5. У підрозділі 3.1. здобувачка досліджує питання діяльності і взаємодії різних інституцій (профільних, державних, міжнародних), зокрема, Спілки молочних підприємств України, що є головною профільною інституцією на ринку молочних продуктів (с. 185-189). Водночас поза межами дослідження залишилася взаємодія Спілки з Асоціацією виробників молока, яка є основною інституцією на сировинному ринку (с. 188, рис. 3.5). Також додаткового обґрунтування потребує питання впливу стійкості інституцій (так званої організаційної стійкості) на стійкість функціонування ринку молочних продуктів України.

6. У запропонованому організаційно-економічному механізмі (с. 224-225, табл. 3.4) відсутні такі заходи, як імпортозаміщення та державна підтримка багатовартісної сертифікації вітчизняних підприємств, які, безумовно, впливають на стійкість функціонування ринку молочних продуктів і потребують реалізації з урахуванням викликів воєнно-повоєнного періоду.

Рецензент Катерина СОКОЛЮК, кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України». Зауваження:

1. У дисертаційній роботі сутність поняття «резильєнтність» визначено крізь призму чотирьох підходів – інженерного, екологічного, еволюційного й соціально-екологічного (с. 56-57), що свідчить про багатовимірність та

міждисциплінарність цієї категорії. Водночас мають місце повтори екологічного підходу. З огляду на змістовне наповнення й складові, четвертий соціально-екологічний підхід доцільно назвати збалансованим, що сприятиме більш чіткій структуризації матеріалу дослідження.

2. В ході оцінки тенденцій і проблем розвитку нижньосуміжного ринку молока в мирний і воєнний час здобувачка аналізує динаміку кількості поголів'я корів у сільськогосподарських підприємств та господарств населення (таблиця 2.2, с. 104) та динаміку виробництва молока всіх видів у господарств різних категорій (таблиця 2.3, с. 105). Доцільно було б провести сегментування сировинного ринку та проаналізувати динаміку виробництва молока за його видами (коров'яче, овече та козине), а також динаміку поголів'я не лише корів, а й кіз та овець у господарств різних категорій. Такий підхід дозволяє визначити траєкторію розвитку ринкових сегментів овечого та козиного молока в Україні, які є досить перспективними для малих і середніх товаровиробників, та можуть посилити потенціал стійкості вітчизняного ринку молочних продуктів в умовах сучасних загроз.

3. У дисертаційній роботі для обґрунтування стратегії розвитку українського ринку молочних продуктів у воєнно-повоєнний період досліджено взаємозв'язок між сильними сторонами (Strengths) й загрозами (Threats) ринку (с. 139, таблиця 2.15), а також між слабкими сторонами (Weaknesses) й можливостями (Opportunities) (с. 140, таблиця 2.16), що свідчить про прагнення авторки до системного підходу. Разом з тим, вагові коефіцієнти для кожного чинника (наприклад, 0,15 для адаптивності суб'єктів ринку) не мають достатнього економічного обґрунтування. Їх вибір, незважаючи на зовнішню логічність, не підкріплений ні експертними оцінками, ні аналітичними розрахунками. Надання відповідної аргументації дозволило б підвищити достовірність і практичну надійність запропонованого інструменту.

4. Для комплексного оцінювання екологічної складової сталого розвитку системи ринків молочних продуктів запропоновано групу індикаторів динаміки органічного виробництва, у тому складі частку реалізованої молочної продукції в загальному обсязі реалізованої органічної агропродовольчої продукції на внутрішньому ринку (с. 158, таблиця 2.23). Високе значення індикатора (44,6 % в 2023 р. – рис. 2.26, с. 164) свідчить про розвиток органічного сегменту молочних товарів в Україні. Разом з тим, включення додаткового індикатора в систему – частки органічної продукції в загальному обсязі виробництва молочних продуктів – дозволяє визначити нові тенденції в розвитку органічного сегмента та поглибити дослідження.

5. У роботі значну увагу приділено інституційному забезпеченню більш справедливого перерозподілу доданої вартості між виробниками молочних

продуктів та роздрібними торговельними мережами (с.181-182), яке набуло особливої актуальності та значимості в умовах війни, істотно впливаючи на економічну доступність продовольства для населення України. Для вирішення цього завдання здобувачка пропонує низку інституційних рекомендацій, зокрема, прийняття окремого законодавчого акту на основі європейського досвіду та поширення граничної торговельної надбавки на всю групу молочних продуктів (с. 192, таблиця 3.2; с. 195-196), однак не наводить ніяких аналітичних оцінок та розрахунків, що підтверджують результативність їх впровадження. Аналіз очікуваних соціально-економічних вигід для виробників і споживачів молочних продуктів може стати вагомим аналітичним підґрунтям для реалізації пропонованих заходів органами влади.

Результати відкритого голосування:

«За» 5 членів ради,

«Проти» немає.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує **Наталії ЧЕБОТАРЬОВІЙ** ступінь доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової
спеціалізованої вченої ради

Олександр ЛАЙКО